

Demokrasiyi Koruma Kılavuzu

Atilla Yayla*

“Demokrasi kendisini koruma hakkına sahiptir” veya “her rejim gibi demokrasinin de kendini koruma hakkı vardır” türünden sözleri son zamanlarda çok sık işitiyoruz. Sahiplerinin dînî bir vecdele ve rakiplerini- muhaliflerini dönüştürme biçiminde “mat” etmenin heyecanı içinde sarfettiği bu sloganımsı ifadelerin gerçekten bir anlamlarının olup olmadığını ve bunlardan hareketle demokratik siyasî sistemi koruma adına nelerin yapılabileceğini ve bunlardan hareketle nelerin yapılamayacağını ciddi biçimde irdelemek gereklidir. Bu gerekliliğin bir çırpıda dile getirilebilecek en az iki sebebi vardır. İlki, korkunç bir dezenformasyon ve psikolojik savaş mekanizmasının işletildiği bir ortamda akıl sağlığımızı korumak ve düşünce kapasitemizin yüzeysel sözlerle sınırlanması suretiyle düşünme-muhakeme melekelerimizin katledilmesine engel olmaktır. İkincisi ise, doğru ve yararlı tarafları hatalı ve zararlı kısımlarından çok daha fazla olan modern demokrasilerin ona taban tabana zıt eğilim ve uygulamaların aracı haline getirilerek meşruiyet erozyonuna uğramasını önlemektir. Zira, açıktır ki, Türkiye’de birkaç yıldır demokrasiyi koruma adına ve uğruna yapıldığı iddia edilen şeyler istikrarsız demokrasimizin güçlenmesinden ziyade zayıflamasına yol açmaktadır.

Her rejimin kendini korumaya çalıştığı-çalışacağı ve buna hakkı olduğu görüşü, siyaset fel-

sefi açısından, evrensel bir olguyu-vakiayı yansıtabilir ama evrensel bir değeri veya ölçüyü yansıtamaz. Öyle olsaydı, bizim, rejimler arasında – özgürlük, insan hakları, siyasî katılım gibi- değerlere dayanan bir ayırım ve tasnif yapma imkânımız kalmazdı. Kurulu her rejimi, verili her durumu meşru kabul etmemiz, yani statükoyu her halükârda benimseyip hiyerarşik yapılanmanın gereklerine uymamız gerekirdi. O zaman her türlü otoriter ve totaliter rejimi sorgulama teşebbüsümüz hem temelsiz kalır hem de yarsız olurdu.

Bir rejimin-sistemin meşruluğunu sadece onun bir zamanlar bir şekilde kurulmuş olmasında arama çabası bizi eninde sonunda her türlü evrensel ahlâkî ve felsefî ilkenin dışlandığı, siyasal sistemleri değerlendirmede kaba gücün tek ölçü olarak kabul edildiği bir duruma götürür. Böyle bir durumda ne zamanımızın basit otoriter rejimlerini, ne de 20. yüzyılın insanlığa felâket bahşeden totaliter rejimlerini sorgulayabiliriz. Ne Yahudileri soykırma tâbi tutan Hitler’i; ne de parti kadrolarını, etnik toplulukları, Rus köylülerini vahşice katlettiren Stalin’i kınayabiliriz. Düzenin bir defa kurulmuş olması onun meşru olmasına yetiyorsa ve her düzenin kendini koruma hakkı varsa sosyalist diktatörlüklerin fikir özgürlüğüne geçit vermemesini, farklı fikirlerin sahiplerini psikiyatri hapishanelerinde çürütmesini, sadece bir arkadaşına yazdığı mektupta Stalin’i eleştirmesi yüzünden Sovyet Rusya’nın Soljenitsin’i yıllarca çalışma kamplarında yatırmasını da; Şili

---

*Prof.Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

diktatörü Pinochet'in bine yakın kimseyi siyasî sebeplerle emrindekilere öldürtmesini de; Kast-ro'nun siyasî muhaliflerini zindanlara doldurmakla yetinmeyip bütün Küba'yı açık bir hapis-haneyeye dönüştürmesini de eleştiremeyiz.

Bu, insanî değerlere karşı en küçük bir hassasiyetimiz varsa, hiçbir şekilde kabul edilemeyecek bir şeydir. O yüzden, yazının başında dile getirdiğim, nihilizme varan bir aşırı relativizmi ve ahlâklı bir normatif temelden mahrumiyeti yansıtan sözleri belki şu şekilde düzeltmek gereklidir: Her rejimin kendini koruma içgüdüsü-eğilimi vardır. Ama bu, söz konusu rejimlerin korunma adına yaptığı her şeyin meşru, doğru ve haklı olduğunu asla göstermez. Baskıcı, insan haklarını devamlı ve sistematik biçimde ihlâl eden rejimlerin kendi kendilerini savunma meşru hakkına sahip oldukları dahi şüphelidir. Ayrıca, her rejimin, türüne ve tiynetine bağlı olarak, kendini koruma amacı veya gerekçesiyle yapacağı şeylerin bir türü, sınıfı vardır. Başka bir deyişle, diğer açılardan olduğu gibi, bu bakımdan da her rejim kendi sınıfında mütalâa edilir ve o sınıfa yakışan süreçlerde ilerler. Anti-demokratik bir rejimden kendini koruma adına demokratik-hakları, özgürlükleri ve siyasî katılımı genişleten adımlar atması beklenemez. Demokratik bir rejim de, eğer gerçekten demokrasiyse, demokrasiyi koruma uğruna hak ve özgürlükleri budayamaz...

Buraya kadar ifade edilen görüşleri şu şekilde özetleyebilirim: Demokrasinin kendi kendini koruma içgüdüsü elbetteki vardır. Ama bu onun savunma refleksleri bakımından diğer rejimlerden farklı olduğu veya olması gerektiği gerçeğini gözden kaçırmamızı icabettirmez. Demokrasinin kendi kendisini nasıl koruyabileceğini, daha doğrusu onu koruma adına yapılabileceklerden hangilerinin meşru hangilerinin gayri meşru olduğunu anlayabilmek için demokrasinin bizzat kendisinin ne olup olmadığı konusuna biraz daha yakından bakmak lâzımdır.

***

Ele alınması gereken ilk konu demokrasinin bir amaç olarak mı, yoksa bir araç olarak mı görülmesi gerektiğidir. Şüphesiz, sık sık heyecanlı söylemlerle demokrasinin korunması gereğinden dem vuranların çoğu onu kendi başına bir amaç

olarak almakta, algılamaktadır. Bu büyük bir yanıltır. Yanlış yapımlarda kötü niyet aramak belki doğru değildir, ama, netice itibariyle, yanlış yanıltır ve başlangıç noktası yanlış olunca insanlar, ister istemez, belki farkına bile varmadan, çok tahripkâr çıkarsamalara ulaşmaktadır. Demokrasinin kendi başına bir amaç olarak alınmasının ilk sonucu bu siyasî yönetim biçiminin hem hak etmediği biçimde yüceltilmesi hem de olağanüstü soyutlanacak tarzda idealize edilmesidir. Böylece toplumların demokrasi ile olan bağı bir çeşit platonik aşka dönüştürülmektedir. Biz, zavallı insanlar, hatalı-kusurlu varlıklar olarak yaşar giderken, ulaşılmaz, ulaşıldığında da büyüü bozulacak olan aşkımız demokrasi, her türlü kusur, eksiklik ve fenalıktan arındırılmış olarak bizi beklemektedir. Ona ulaştığımız an her türlü beşerî problemin ortadan kalkacağı, ebedî mutluluğa ulaşacağımız an olacaktır.

Demokrasinin bu şekilde idealize edilmesi esasen bir yöntemden ibaret olmasına rağmen ona bir pozitif içerik yüklenmesinin yolunu açmaktadır. Böylece pozitif bir içeriği ya hiç taşınaması, ya da çok sınırlı ölçüde taşıması gereken demokrasi her türlü iyiyi, doğruyu, güzeli kapsayan bir kavram veya çerçeve haline gelmektedir. Herkesin kendine göre bir iyisi, doğrusu, güzeli olduğundan, demokrasiyi bir amaç olarak görenler kendi iyi-doğru-güzel yargılarını kavrama yansıtmakta ve zamanla bu yargılar söz konusu kimselerin kafasında demokrasi ile örtüşür hale gelmektedir. Bunun sonucu şu olmaktadır: Hayatlarının en iyi (modern, çağdaş, bilimsel vs.) hayat tarzı olduğuna inananlar demokrasinin kendi hayat tarzları ile aynı şey olduğunu zannetmekte ve demokrasiyi koruyalım derken aslında kendi hayat tarzlarının korunmasını kastetmektedir. Bunun pratikteki tezahürü diğer hayat tarzlarının korunan hayat tarzlarının lehine olacak şekilde negatif diskriminasyona tâbi tutulması talebidir. Tabî ki bu talep devlete yönelecek ve başarılı olursa sonunda demokrasi adını kullansa da özünde baskıcı olan bir rejimin doğmasına sebep olacaktır.

Bütün hayatlarını (laisizm, sosyalizm gibi totaliter vasıflı) bir ideolojiyle örtüşüren ve her türlü iyiliğin (ve tabî ki bir iyilik türü olarak demokrasinin) temellerini bu ideolojide bulanlar, demokrasi korunsun çağrılarını tekrarlarlarken as-

ında kendi ideolojilerinin korunmasını talep etmektedir. Bu çağrının ağır basması halinde ise bir taraftan sözkonusu ideoloji resmî ideoloji hüviyetine bürünmekte, diğer taraftan da öbür ideolojiler hem kamusal alandan dışlanmakta hem de toplumsal hayattan mümkünse bütünüyle silinmekte, değilse çok dar bir alana hapsedilmektedir. Bu çizginin son noktasında, bizi, demokrasi gibi meşruiyet derecesi hemen hemen her kesim nezdinde çok yüksek olan bir kavramdan harekete geçilmesine rağmen, totaliterizm beklemektedir.

İşte bundan dolayı sağlıklı ve sağlam bir demokrasi anlayışına sahip olmak için demokrasiyi bir hayat biçimi ve bir ideolojiyle özdeşleştirilmiş bir amaç olarak görmekten uzaklaşmak gerekmektedir. Demokrasi bir amaç değilse nedir? Elbetteki bir araçtır. Ne var ki, bu kelimeyi istihdam ettiğimizde günlük lisanın zihnimize kazdığı bir olumsuzluk karşımıza çıkmakta ve düşüncemizin hareket alanını kısıtlamaktadır. Günlük kullanımda “araç” (tool, vasita, means) geçici olarak kullanılan, amaca nisbetle daha az önem taşıyan, amaca ulaşıldığında veya aynı amaca ulaşmamızı sağlayacak daha kullanışlı, yararlı bir araç ortaya çıktığında terkedilebilecek (geçici) olan bir “şey” çağrışımı yapmaktadır. Bu yüzden bir şeye araç vasfı verildiğinde o şey derece bakımından biraz aşağıya indirilmiş ve önemsizleştirilmiş olmaktadır. Hele hele demokrasinin bir araç olarak görülmesi gerektiğinin söylenmesi, onu kendi başına bir amaç olarak görenlerin tepkisini ve öfkesini neredeyse göklere tırmandırmaktadır.

“Araç” kelimesi demokrasiyi vasıflandırmakta kullanılabilecek en iyi kelime olmayabilir; ama bir amaç-araç zıtlştırması yahut karşılaştırması yapıyor veya bu tür bir ilişkiyi yansıtmaya çalışıyorsa, bu kelimeyi kullanmaktan kaçınmamız da zordur. Yine de, hem kavramsal açıklık hem de korkuların (korkusu olmayanlara da) zarar vermesini önlemek maksadıyla bu “araç” nitelemesinin daha büyük bir açıklığa kavuşturulmasında yarar var. Demokrasinin bir araç olduğunu söylediğimizde buradaki araç kavramı sözlük anlamında araç değildir. Zira, günlük lisanında aracın hem sınırları kolay tespit edilebilir, hem fonksiyonları daha net ve sınırlıdır, hem de amaçla ilişkisi belli ve sabittir. Demokrasi bu

anlamda bir araç değildir. O, bir süreç olma anlamında bir araçtır. Bu sürecin kıymeti, kendi varlığından değil, hizmet ettiği amaçlardan veya içiçe geçtiği daha yüksek süreçlerden ve değerlerden kaynaklanmaktadır. Tardedilmesi elbet-teki mümkündür, ama en azından iki şeye bağlıdır: İlki, ona vücut ve kıymet veren değerlerin bir kıymetinin olduğuna inanmaktan vazgeçilmesidir. Bunun tipik örneği demokratik rejimin dayandığı (fakat onun bizzat yaratmadığı, çoğu ona dışarıdan verilen) değerlerin itibarının azalması ve rejimin tadrîcen veya hızla başka değerlere dayanan bir rejime dönüşmesidir. Weimar Cumhuriyeti'nin Nazi rejimine veya sınırlı özgürlüğü benimseyen Çarlık Rusyası'nın sınırsız özgürlüksüzlüğü benimseyen Sovyet Rusya'ya dönüşmesi gibi. Bunu negatif değişim olarak adlandırabiliriz. İkincisi ise, demokrasinin dayandığı, hizmet ettiği değerleri ondan daha iyi gerçekleştirecek bir siyasî rejimin ortaya çıkmasıdır. Buna ise pozitif değişim adını verebiliriz. Bu şimdilik tamamen farazî bir durum gibi görünmektedir, ama önemi ve anlamı ilk bakışta sanabileceğimizden daha büyüktür. Bunun böyle olduğunun kabul edilmesi, demokrasinin bütün insanlık tarihini değerlendirmenin yegâne ve en iyi ölçütü olmadığını kabul edilmesi anlamına gelir. Elbetteki demokrasi, bugün çok popüler olmasına rağmen, tarihin her zamanını değerlendirmek için kayıtsız şartsız başvurabileceğimiz bir evrensel ölçüt teşkil etmez. Tersini yapıp onu zaman-üstü evrensel bir standart olarak görürsek, demokrasinin bulunmadığı geçmiş zamanları peşinen ve tamamen kıymetsiz saymamız gerekir. Bu, açıkça, insanlığa haksızlık olur. İnsanlık tarihi hep iyilerle ve iyiliklerle dolu değildir belki, fakat, hep kötülerle ve kötülüklerle dolu olduğu da söylenemez. Demokrasinin hizmet etmesi beklenen değerlerin hayat bulduğu her devirde ve her toplumda insanlar önemli kazanımlar elde etmişler, parlak medeniyetler kurmuşlardır.

Demokrasinin evrensel ve bütün zamanlar için geçerli bir ölçüt olarak kabul edilmesi geleceğe yönelişte de bazı problemler ortaya çıkarabilir. İstikbalde bizi neyin beklediğini bilmiyoruz. Bildiğimiz tarihteki siyasî yönetim biçimlerinin tamamının üçlü bir tasnife sığdırılması mümkün olmakla beraber, ileride, meşruluğu ve haklılığı ispatlanmış evrensel değerlerle daha iyi

uzlaşabilecek, onlara daha etkili ve daha geniş bir gerçekleşme ortamı sağlayabilecek bir rejim türünün doğabileceğini teorik olarak ihtimal dahilinde görmek gerekir. Nitekim, buna yönelik teori geliştirme denemeleri olmuştur. Ayrıca, demokrasinin, yok edilmek değil ama ıslah edilmek ve geliştirilmek üzere, ciddi bir eleştiriye tâbi tutulduğunu da biliyoruz. Türkiye'nin sıkıntılı ve iç karartıcı ortamı, içe kapanıklığı, fikre ilgisizliği dünyada bu konuda geniş bir literatür olduğu gerçeğini gölgeleyemez. Ülkemizin demokrasinin asgarî standartlarına ulaşmakta dahi zorlanması farkına varmamızı engelliyor ama, fikir dünyasında demokrasinin zaafı, yeni yozlaşma türleri yaratıp yaratmadığı, insan haklarını korumada ne ölçüde başarılı olduğu, dahası, bireysel tercihlerden anlamlı kolektif (sosyal) tercihler çıkıp çıkamayacağı, hangi alanların demokrasinin konusu olup hangilerinin dışarıda tutulması gerektiği gibi konularda muazzam bir teorik, felsefi ve empirik birikim ve tartışma vardır. Bu dahi demokrasinin insanî durum ve oluşu değerlendirmede en azından tek-evrensel-ölçüt olmadığını göstermeye yeterlidir.

Son olarak, demokrasinin tek, bütün zamanları kapsayan bir ölçüt olarak görülmesi, zengin toplumsal hayatı tek boyuta indirgeyen bir dar kafalılığı sembolize etmektedir. Toplumsal hayat bir siyasî kavrama-rejime sağdırılmayacak kadar zengindir. Demokrasiyi bu zenginliği geriletecek değil, zenginleştirmeye bile muhafaza edecek bir yok olarak görmek gereklidir. Bundan daha mühimi, demokrasinin, hizmet etmesi beklenen değerlerin hizmetindeki tek araç olmadığıdır. En az demokrasi kadar önemli başka araçlar da vardır ve bu araçların bulunmadığı yerlerde demokrasi kısa vadede aksak olacak, orta ve uzun vadede ölüme doğru yol alacaktır.

***

Bunları ifade ettikten sonra asıl konuma, yani demokrasinin korunmasının gerekip gerekmediğine, böyle bir koruma gerekirse bunun nasıl yapılabileceğine eğilebilirim. Önce bir noktanın altını çizmeliyim: Demokrasi, bazılarının topluma pazarlamak istediğinin tersine, hayli dayanıklı ve istikrarlı bir rejimdir. Modern zamanlarda demokrasi olmaktan kolayca çıkmış bir tek istikrarlı demokrasi örneği yoktur. İçinde bulunduğumuz dönem, bütün dünyada demokrasinin

tüm olarak veya parçalı uygulama olarak yükseldiği bir dönemdir. Bu, eskiden sosyalist rejimler için söylendiği gibi, demokrasiler bir kere kuruldu muydu bir daha yıkılmaz demek değildir, ama demokratik sistemin yarın hemen elimizin altından kayıp gidecek de olmadığını anlamamıza yardımcı olacak bir gerçektir.

Altını çizeceğim ikinci nokta, demokratik yöntemlerle demokrasi olmaktan çıkmış bir tek modern demokrasinin olmadığıdır. Bu konuda sık sık verilen Weimar Cumhuriyeti'nden Nazi Cumhuriyeti'ne geçiş örneği büyük bir yanılgıdır. Hitler'in son genel seçimde en büyük parti haline geldiği ve bundan dolayı başbakanlık makamının kendisine verildiği doğrudur. Ama sadece bu gelişmenin Almanyayı Nazi felsefesinin kucağına düşürdüğü görüşü eksik ve yanlıştır. Almanya, Hitler iktidara gelmeden çok önce başlayan bir süreçle demokrasinin alt yapısını tahrip etmiştir. Demokrasinin yol vermesinin değil, tahrip edilmesinin bir sonucu olarak Nazi diktatörlüğüne teslim olmuştur. Bunu anlamının en iyi yolu Alman hukuk felsefesinin ve siyaset felsefesinin gelişme sürecine bir göz atmaktır. Almanya önce iktidarı sınırlayan değil, iktidarın aracı olan; iktidarı kontrol eden değil, meşruiyetini iktidardan (kuvvetten) alan; hukukun gücüne değil, gücün hukukuna inanan bir hukuk felsefesinin ve ancak ondan sonra Hitler'in pençesine düşmüştür. Siyaset felsefesinde bu, parçalı ve ihlâl edilemez ilkelerle sınırlı iktidar yerine, iktidarın yetenekli, hırslı, iyi amaçlı bir egemene teslim edilmesinin ünlü yazarlar ve filozoflar tarafından savunulması biçiminde tezahür etmiştir. Hitler'e ve arkadaşlarına alt yapısı zaten çökmüş olan sisteme küçük bir fiske indirmek yetmiştir. Başka bir deyişle Almanya Hitler'e teslim olduğunda "Berlin'de hakimler var" sözü anakronik bir söz olmuştur ve Almanya Kant'ın değil, C. Schmitt'in hukuk ve siyaset felsefesi çizgisinde hareket halindeydi. Buna bakarak şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki, demokratik süreçlerin genişletilmesi ve demokrat olmadığına (bazılarınca) inanılan kişi ve akımların demokratik süreçlere dahil edilmesi, peşinen demokrasiyi zaafa düşürmez, demokrasiyi zorunlu ve kaçınılmaz olarak kaybettirecek bir süreci başlatmaz.

Aslında tersi daha doğrudur. Yani demokratik katılım kanallarının herkese açık tutulması de-

mokراسiyi kuvvetlendirir. Bunun niye böyle olduğunun izahı sanıldığı kadar zor değildir. Herşeyden önce, anti-demokratik akımlara yaşama alanı tanıması demokrasilere onlar karşısında büyük bir psikolojik üstünlük sağlar. Anti-demokrat grupların radikalliğini törpüler. En keskin radikalın bile zaman içinde farkına varabileceği bir hoşgörü ve beraber yaşama kültürünü yerleştirir. Ayrıca demokrasinin sahip olduğu bazı normatif ve yapısal unsurlar anti-demokratik unsurları gevşetir, yönlendirir, eritir, karıştırır ve daha demokratik bir çizgiye doğru çeker. Güncel bir örnek verelim: Türkiye’de bir Taliban doğmadı veya Türkiye bir Cezayir olmadıysa, bunu sağlayan faktörlerin en başında dinî akımların ve grupların siyasî süreçleri, sınırlı da olsa, şu veya bu şekilde kullanılabilir olmaları gelmektedir.

Demokراسiyi korumak, tarif edemediğimiz, ele avuca alınmaz, çoğu zaman hatalı şekilde bir ideoloji veya hayat tarzıyla özdeşleştirilmiş ve idealize edilmiş bir şeyi korumak adına çeşitli toplum kesimlerine siyasî veya siyasallaştırılmış hukukî yasaklar getirmek suretiyle yapılamaz. Demokratik süreçleri, demokratik ortamları ve demokrasinin kurumlarını kuvvetlendirmek demokراسiyi korumanın iyi bir yoludur. Başka bir açıdan bakıldığında, doğrudan doğruya korumak yerine dolaylı olarak korumak demokراسiyi korumada daha fonksiyonel bir yöntemdir. Yani demokrasinin koruduğu şeyleri korursak sonuçta demokrasi daha iyi korunmuş olacaktır. Demokراسiyi sadece siyasî katılımdan ibaret görmüyorsak (ki bu çok eksik olurdu), demokrasi insanların hak ve özgürlüklerini korumanın siyasî yoluysa, hak ve özgürlükleri kuvvetli bir şekilde korumak zaten demokراسiyi en etkin şekilde koruma gücünü ve imkânını bize verecektir.

***

Kısaca demokrasi adını verdiğimiz siyasî yönetim biçimi aslında liberal demokراسidir ve demokراسiyeye bağladığımız bir çok değer liberalizmin ona aşladığı değerlerdir. Bunlar arasında özellikle önemli olanları hukukun hâkimiyeti ve anayasal koruma altına alınmış insan haklarıdır. Bunlara bir de yaygın ve genel siyasî katılımın eklenmesiyle liberal demokrat siyasî yapının ana hatları ortaya çıkar. O halde, bir demokراسiyi kuvvetlendirmek istiyorsak, yapılması gereken şey bunları kuvvetlendirmektir. Hukukun üstün-

lüğünün olmadığı yerde, iktidarda hangi partinin bulunduğu önemi yoktur. Hukukun üstünlüğü, kısaca, şekil şartları bakımından hukuk kurallarının soyut, genel, eşit olması, yönetilenler kadar yönetenlerin de bu kurallara bağlı olmasıdır. Keza, hukukun üstünlüğü, hukukun, en azından bütünüyle, parlamento, monark, “cunta” veya başka bir organın ürünü olmaması ve yasama organının hukuk adına üretme iddiasında bulunduğu ve “hukukun parçası” (kanun) olduğunu iddia ettiği şeylerin, muhteva bakımından onların varlığından önce mevcut olan evrensel hukuk standartlarına bağlı kalması, onlara aykırı olmasındır.

Bu çerçevede hukukun üstünlüğünün-hukuk devletinin hukuk kurallarının dine veya başka bir metafizik ögeye değil akla dayanması gerektiği anlamına geldiği görüşü ihtiyatla karşılanmalıdır. Akıl, hukuk, toplumsal hayatın mahiyeti vb. konularda derin felsefî tartışmalara gebe bu görüşün, bir çeşit totaliterizme temel teşkil etme istidadı taşıdığı ve bunun Türkiye gibi özgürlükçü felsefe yoksunu ülkelerde özellikle böyle olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Hukukta elbetteki aklın bir yeri vardır ama, ihtiras, heyecan ve tutkularıyla insan tabiatının, insanî tecrübenin ve dinler dahil bütün zenginliğiyle toplumsal hayatın hukuk üzerinde en az akıl kadar etkili olduğu hatırd tutulmalıdır. Dolayısıyla akıl adına, hukuku araç olarak kullanarak, kurucu rasyonalist toplumsal inşa projelerine kalkışılmamalı ve sırf akla dayanan bir hukuk geliştirme iddiasıyla özgürlüğü boğucu bir rejimin temellerini hazırlamaktan kaçınılmalıdır.

Herkesin teorik olarak eşit derecede sahip olduğu insan haklarının hukukî ve anayasal teminat altına alınması demokراسiyi korumanın ve güçlendirmenin bir diğer yoludur. Anti-demokratik hareketlerin yapmak istediği şey, iktidara gelerek bazılarının haklarını gasbetmekse, iktidarı hakları teminat altına alan bir hukuk sistemi ve anayasal çerçeveye sınırlamak bunu önlemenin en etkin ve en pratik yoludur. Hukukun üstünlüğü ve anayasal koruma altındaki insan hakları, aynı zamanda liberal demokراسilerin temel talebi olan (hem yetki hem alan bakımından) sınırlı devlet (siyasî yönetim) ilkesine ulaşmanın da yöntemidir. Bir grup, siyasî süreçte başarılı olarak iktidara gelmek ve iktidara gelince de toplumun ta-

mamına veya bir kesimine bir kıyafeti empoze etmek mi istiyor? Bunu önlemenin yolu o grubu-partiyi yok etmek değildir; iktidarlara kıyafete müdahale yetkisi vermemek, siyasî yönetimleri bu bakımdan hukukî ve anayasal olarak sınırlandırmaktır. Ama siz, istikbaldeki bir korkudan kaçınma adına, bir gruba baskı uygular, acı ve korku yaşatır, başınıza gelmesini istemediğiniz şeyleri onların başına getirirseniz, aslında onlara, “bakın, ben şimdi güce sahibim, size bunu yapıyorum, siz de gücü ele geçirin, bana istediğinizi yapın” mesajını vermiş olursunuz. Bu baskıcı politikadaki meşruiyet referansının ne olduğunun bir önemi yoktur, çünkü herkesin referansı kenedir ve her referans çerçevesi kısmîdir. Genelleştirilmek istenen her kısmî referans çerçevesi, ister dînî ister seküler olsun, baskıcı bir ortam yaratır.

Yine bir grup-parti iktidara gelip (dini koruma veya bastırma, bir ideolojiyi veya hayat tarzını diğerleri aleyhine teşvik etme adına) fikir özgürlüğünü kısıtlamayı mı düşünüyor? Çözüm, iktidarlara, ne kadar büyük bir çoğunlukla iş başına gelirlirse gelsinler, fikir özgürlüğünü budama yetkisi tanımamaktan, hukukî olarak fikir ve ifade özgürlüğünü garanti altına almaktan geçer. Ama siz, “yanlış” olduğu, “geri” olduğu, hoşunuza gitmediği gerekçesiyle ya da başka bir gerekçeyle bazılarının fikir özgürlüğünü ellerinden alır, radyo-televizyonlarını kapatır, yazıp çizdikleri ve konuştukları için bu insanları hapisanelere tıkarırsanız, iki şey yapmış olursunuz: Bir; önceki durumda olduğu gibi, bu kesime gücü ele geçiren herkesin sizin yaptığınızı yapabileceğini gösteren bir örnek sunarsınız. İki; alternatif fikirlerle tartışmak yerine onları bastırmayı, sindirmeyi tercih ettiğiniz için kendi fikirleriniz basitleşir, güdük kalır, gelişmez ve zamanla dogmaya dönüşür. O yüzden, beğenmediğiniz fikirlerden duyduğunuz korkunun esiri olup başkalarını köleleştirmek yerine demokratik bir hak olarak fikir özgürlüğünü korursanız zaten demokrasiyi de korumuş olursunuz.

Bir grup “devlet”i “ele geçirmek” ve kendi hayat tarzını (dînî-lâdînî; içki içen-içmeyen; modern-geleneksel) diğerlerine empoze ederek toplumsal hayatı tek boyutlu hale getirmek mi istiyor? Çözüm, devleti, toplumsal hayata bu şekilde müdahalesini mümkün kılacak yetki ve

araçlardan mahrum kılmaktan geçer; bu araçları belli grupların kullanımına münhasır kılmaktan değil. Ama siz, ters düşüğünüz bir grup size kendi hayat tarzını empoze edecek diye harekete geçip, sahip olduğunuz güya “sivil” araçları kullanarak o grubun mensuplarını devamlı aşağılıyor ve kınıyorsanız, varsa elinizdeki kamu gücünü- araçlarını kullanıp onları bastırıyor, toplumsal hayattan, siyasî süreçlerden dışlıyorsanız, aslında yaptığımız, şartlar değişirse aynı şeylerin size yapılmasını meşru ve makul kabul edeceğinizi ve kurlsız gücün buyruklarına isteyerek itaat edeceğinizi veya mecburen boyun eğeceğinizi ilan etmekten başka bir şey değildir.

İşte, demokratik sistemde kullandığımız, sahip olduğumuz hak ve özgürlükleri kaybetmeyi önlemenin yolu, hukukun hakimiyetini tesis etmekten ve herkes için ama herkes için geçerli insan haklarını hukukî-anayasal teminat altına almaktan geçmektedir. Bu iki ilke bir arada pratik olarak siyasî yönetimin sınırlı olmasını da sağlayacaktır. Böylece demokrasi esaslı bir koruma altına alınmış olacaktır.

***

Demokrasiyi korumanın bir diğer dolaylı fakat gayet etkili yolu siyasî katılımı teşvik etmektir. Bu konunun hemen başlangıcında bir noktanın altını çizmeliyim. Katılımın artırılmasıyla siyasetin alanının aşırı genişletilmesi arasında ciddi bir farklılık mevcuttur. İkincisi demokrasilere zarar verici, birincisi demokrasiyi teşvik edici, geliştirecidir. Ne kadar çok insan siyasî haklara (seçme, seçilme, yönetimi denetleme, kamusal görev alma) sahip olursa o kadar iyidir. Siyasî haklar dar bir zümreye mahsus imtiyazlar olarak tutulmamalı, yaş, cinsiyet, etnisite, dînî inanç, ideolojik tutum, felsefî yönelim, hayat tarzı vb. sebeplerle vatandaşlar arasında bu bakımdan bir ayırım yapılmamalıdır. Temel insan hakları nasıl herkesin sahip olduğu haklarsa, siyasî haklar da öyle olmalıdır.

Buna karşılık, bireysel ve toplumsal hayatın her alanı, her konusu siyasetin konusu haline getirilmemelidir. Çünkü hayatta, ahlâkın, dinin, felsefenin, geleneklerin, törelerin, tecrübenin, piyasanın ve başka şeylerin konusu olan bireysel ve toplumsal fenomenler vardır ve bunları siyasete konu yapmak demokrasiyi genişletip güçlendirir-

mez, tam tersine sulandırır ve zayıflatır. Siyaset, büyük ölçüde, birlikte yaşamamızdan dolayı almak zorunda olduğumuz kollektif kararların verilmesi sürecidir. Ve bu beraberlik hiçbir şekilde tam, mutlak, bütün hayatı kuşatıcı bir beraberlik değildir.

Mamafih, bunun söylenmesi, siyasetin konusu olan şeylerin güya siyasî alanın dışına kaydırılmasını ve, meselâ, bürokratların yetkisine bırakılmasını (aslında monist siyaset anlayışına terkedilmesini) modern demokraside normal karşılayabileceğimiz anlamına gelmez. Bu anlamda, yani siyasî alandaki konuların orada muhafaza edilmesi anlamında siyasetin hacmi genişletilmeli, ülke siyasileştirilmelidir. Katılımın genişletilmesi anlamında da siyaset genişletilmelidir. Ama bütün hayatın siyasileştirilmemesi anlamında siyaset sınırlı olmalıdır. Bir örnek verelim: Ordunun helikopter alıp almayacağı, alacaksa ne kadar alacağı siyasetin konusudur; çünkü bu alımlar bütün vatandaşların parasıyla finanse edilmekte ve hepimizin güvenliğini ilgilendirmektedir. Buna karşılık, insanların üniversiteye hangi kıyafetle gireceği, neye inanacağı, kurban derisini kime vereceği, nasıl bir hayat tarzını benimseyeceği siyasetin konusu olmamalıdır, bireylerin özel alanlarına bırakılmalıdır.

Siyasî katılımın erdemi, yüksek katılımın daha doğru kararlar alınmasını sağlayacak olması vs. değildir. Bunun böyle olacağını hiçbir garantisi yoktur. Aslında bir demokraside fiilen siyasetle ilgisi olmayan bir vatandaş grubunun bulunmasında tahmin edilemeyecek kadar çok yarar vardır. Ancak, bu, insanların gönüllü davranışıyla böyle olursa iyidir; yoksa, devletin-iktidarın hiçbir şekilde bir vatandaşı veya vatandaşlar grubunu herhangi bir sebeple siyasetten dışlayarak böyle bir kitle oluşturmaya hakkı yoktur. Devlet-sistem, açıkça veya örtülü olarak “şu...şu kimseler... kötüdür, inandıkları zararlıdır, bu yüzden oy veremezler, parti kuramazlar, propaganda yapamazlar, fikirlerini açıklayamazlar” diyemez. Herkesin siyasî haklara sahip olması her gruba, her görüşü azınlık haline getirir ve onları ortak hayatın barışçıl ve yararlı olması için dayatma yerine müzakereye girişmeye iter.

Bu müzakere süreci, bütün tarafların vermeye ve almaya hazır olduğu bir süreç olmalıdır. Ancak böyle bir süreç içinde insan grupları diğer grupların varlığının gerçekten farkına varır, onları da kendileri gibi meşru görmeye başlar, gruplar arasındaki farklılıkları kavrar ve varlığını esenlik içinde sürdürmesinin diğer grupların da aynı esenliğe sahip olmasına bağlı olduğunu idrak eder. İnsanlar bu süreci yaşayarak her zaman her konuda kendi dediklerinin geçerli olamayacağını, bazı durumlarda diğerlerinin dediklerine itibar edilebileceğini, beraber yaşamının herkese avantaj sağlayabileceğini, ortak toplumsal hayatın “taviz” alıp vermeye yönelik pazarlık ve müzakerelere açık olmaya dayandığını öğrenir. Bundan dolayı, radikal anti-demokratik görüş ve oluşumların demokratik katılım kanallarına çekilmesi, davet edilmesi, bu kanalların onlara açık tutulması demokrasinin onlara teslim olması anlamına gelmez. Tam tersine, radikal grupların şekil ve yöntem bakımından da olsa demokrasiye teslim olmaya başlaması anlamına gelir.

***

Demokrasiyi korumanın en kestirme ve en etkili yolu, buraya kadar izah etmeye çalıştığım üzere, demokrasinin koruduğu şeyleri, bir başka deyişle demokrasi çerçevesinde kullanma imkânına kavuştuğumuz hak ve özgürlükleri hukukî ve anayasal koruma altına almak ve katılımı genişletmektir. Bu yeterli olacak mıdır? Yeterli olması beklenir, ama yüzde yüz bir koruma aramak boşunadır. Kaldı ki, her rejim gibi demokrasi de risklerden tamamıyla âzade değildir. Elbetteki demokrasiler de risk üstlenmelidir. Risk üstlenmeyen bir demokrasi zaten uzun süre yaşamasını sağlayacak mekanizmaları geliştiremez. Demokrasiyi risklerle birlikte yaşatmalıyız ki, gelişsin, olgunlaşsın, kendine güvensin, ayakları üstünde durabilsin. Korumacılık, hayatın bir çok alanında olduğu gibi demokrasi alanında da zararlıdır. Koruyalım derken demokrasimizi hiçbir zaman gelişip olgunlaşmamış, istikrarsız ve dayanıksız bir rejim olmaya mahkûm edebilir, hatta aşırı sevgisinden yavrusunu boğan bir anne gibi onu boğabiliriz. Demokrasiyi demokrasiye karşı olma adına boğmakla demokrasiyi koruma adına boğmak arasında ise herhangi bir fark olmasa gerekir.